

İSMETÎ'NİN BAHR-İ TAVİLİ

Bahr-i Tavîl By İsmetî

Şermin BAKA TELLİ¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, serminbaka@gmail.com, orcid.org/0000-0001-5259-1541.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 17.08.2022
Kabul/Accepted: 27.10.2022

DOI:10.20322/littera.1163508

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk edebiyatı, bahr-i tavîl, İsmetî

ÖZ

Klasik Türk edebiyatı, XIII. yüzyılın sonlarında başlayıp XIX. yüzyılın sonlarına kadar kesintisiz olarak devam eden ve kendine has kuralları bulunan bir edebiyattır. Bir geleneğin tezahürü olan bu edebiyat, yüzyıllar içerisinde sayısız edebî ürünün ortaya çıkışına zemin oluşturmuş, neticesinde kültür ve medeniyet tarihimizin birikimleri arasında yerini almıştır. Günümüzde bu kültür mirasımızın manzum ve mensur nice eserleri gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Söz konusu eserlerden biri de Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi 6461 numarada kayıtlı şiir mecmuasıdır. Mecmua, XV-XIX. yüzyıllar arasında yaşamış pek çok şairin şiirini ihtiva etmektedir. Bu manzumeler arasında -klasik Türk edebiyatında sınırlı sayıda şair tarafından kaleme alınan dolayısıyla örneğine az rastlanan- bir de bahr-i tavîl yer almaktadır.

Bahr-i tavîl, aruz kalıplarının arka arkaya tekralanmasıyla oluşturulan ve nesir cümleleri niteliğinde yazılan yer yer seciler de yapılan bir tarzdir. Edebiyatımızda nazımla nesir arasında bir köprü görevi gören bu edebî parçaların ilk örneğinin hangi edebiyatta görüldüğü tam olarak bilinmese de Anadolu sahasında ilk bahr-i tavîlin XV. yüzyıl şairi Ahmed Paşa tarafından yazıldığı tespit edilmiştir. Çeşitli divan ve mecmualar tarandıkça da Seyfî, Belâîyî, Fedâîyî, Gelibolulu Âlî, Arşî, Fehîm-i Kadîm, Beyânî, Muhibbî (Kanunî Sultan Süleymân), Zâhirî, Bezmî, Yahyâ, Şeyh Gâlib, Bayburtlu Zihnî gibi birçok şairin bahr-i tavîl tarzında şiirler kaleme aldığı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmayla birlikte şimdikiye kadar konu üzerine yapılan çalışmalarda adını göremediğimiz İsmetî mahlaslı bir şairin bahr-i tavîli ilim dünyasına tanıtılacaktır. Çalışmanın giriş bölümünde öncelikle bahr-i tavîl terimi üzerinde durulacak ardından da bu tür üzerine yapılan çalışmalardan söz edilecektir. Birinci bölümde; bahr-i tavîlin yer aldığı şiir mecmuası tavsif edilecek, ikinci bölümde -tezkiireler ve biyografik kaynaklar ışığında- İsmetî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilecek; üçüncü bölümde ise söz konusu manzumenin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulacak ve ardından çeviri yazılı metni verilecektir.

ABSTRACT

The period of Turkish-Ottoman literature we now refer to as 'Classical' emerged in the 13th Century C.E. and lasted until the end of the 19th century. It had its own unique set of rules, and gave birth to a wide and rich breadth of poetry and prose alike that inevitably found itself a place in the heart of Turkish culture, civilisation, and history. Despite this, many a work has yet to make its way into the sunlight – still resting between the pages of mecmuas (Ottoman literary journals, of sorts). A beautiful example illustrating this is mecmua 6461, which is currently housed at the Sivas Ziya Bey Library of Ancient Manuscripts. Dating between the 15th and 16th centuries, and featuring many a poet, what makes it special is that it contains a bahr-i tavîl – a rarely encountered find indeed.

Bahr-i tavîl are generally noted for their aruz prosody and repetition, while at the same time being a form a either prose or secil. They moreover act as a bridge beyween prose and poetry. Ahmed Paşa wrote the first Anatolian bahr-i tavîl in the 15th century C.E. – whether other examples from other Turkic literary cannons exist or not remains to be seen. Other notable examples have been written by such poets as Seyfî, Belâîyî, Fedâîyî, Gelibolulu Âlî, Arşî, Fehîm-i Kadîm, Beyânî, Muhibbî (Sultan Süleymân), Zâhirî, Bezmî, Yahyâ, Şeyh Gâlib, and Bayburtlu Zihnî, among others. In this study, we want to

Keywords

Classical Turkish/Ottoman literature, bahr-i tavîl, İsmetî.

introduce a bahr-i tavîl, by a poet who – as far as we know – went under the pseudonym İsmetî. In our introduction, we shall talk about bahr-i tavîl as a genre, and about what research has been done on them to date. In sections one and two, we will highlight the mecuma from which the bahr-i tavîl in question hailed, as well as the life and literary career of İsmetî, as based on what we've learnt from various primary and biographical sources. Finally, in section three, we intend to analyse both the form and content of his bahr-i tavîl, as well as offer a Modern Turkish translation of it.

Atıf/Citation: Baka Telli, Ş. (2022), "İsmetî'nin Bahr-i Tavîli", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/4, 1124-1136.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Şermin BAKA TELLİ, serminbaka@gmail.com

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı, XIII. yüzyılın sonlarında başlayıp XIX. yüzyılın sonlarına kadar kesintisiz olarak devam eden sınırları kalın çizgilerle çizilmiş başka bir ifadeyle kendine has kuralları bulunan bir edebiyattır. Bir geleneğin tezahürü olan bu edebiyatın sanatçıları da hem gelenek içinde kalma hem de farklılığı yakalama gayretinde olmuşlardır. Bir taraftan yeni mazmunlar ibda ederek özgünlüğe ulaşmaya çalışan diğer taraftan da söyleyiş mükemmeliyeti arayan şairler, yüzyıllarca aynı düşünceleri değişik şekillerde ifade ederek henüz söylenmemiş olan anlamı bulmaya ve en güzel üslubu yakalamaya çalışmışlardır. İşte bu en güzelini ortaya koyma çabası da şairleri zaman zaman klasik ifade tarzının dışına çıkmaya veya kullandıkları nazım şekillerine çeşitlilik katmaya sevk etmiştir.

Bahr-i tavîl terimi edebiyatımızda iki ayrı kavramın karşılığı olarak kullanılmıştır. Birincisi sadece Arap edebiyatında kullanılan Fars ve Türk edebiyatlarında neredeyse hiç tercih edilmeyen ve asıl tefileleri "*fe'ûlün mefâ'ilün fe'ûlün mefâ'ilün*"den oluşan bir aruz bahrinin adıdır. İkincisi ise "*fe'ilâtün, mefâ'ilün, müstef'ilün*" gibi aruz tefilelerinin arka arkaya tekranlanmasıyla oluşturulan, nesir cümleleri niteliğinde yazılan aynı zamanda kafiyeli satırlardan oluşan ve bu satırlarda yer yer seciler yapılan bir şiir tarzının adıdır (Mermer, Koç Keskin 2011: 15). Bu şiir tarzında konu olarak genellikle sevgilinin güzelliği unsurları ile âşık ve sevgili arasındaki münasebetler işlenir. Bunun yanı sıra münacat ve na't gibi dinî konuların da ele alındığı görülür (Aksoyak 2016a: 109). Söz konusu şiirlerin şekil yapısı, mısraları oluşturan aruz tefilelerinin dörtten fazla olması dışında, herhangi bir beyit, gazel veya kita nazım şeklinin şekil yapısından farklı değildir (Çeltik- Kurnaz 2011: 531). Bahr-i tavîlde tefile sayısı şairin maharetine, gücüne ve isteğine bağlıdır. Yani bu hususta herhangi bir kural söz konusu değildir. Bununla birlikte yapılan tespitlere göre bahr-i tavîllerdeki beyit sayısının 97'ye, dizelerdeki tefile sayısının da 50'ye kadar çıktığı (Aksoyak 2016a: 109) hatta bu rakamların aşıldığı örnekler de görülür (bk. Kaplan 2018).

Bahr-i tavîl, bugüne kadar yapılmış çalışmaların pek çoğunda müstakil bir nazım şekli olarak tanıtılmış ve bu bağlamda da yukarıda zikrettiğimiz özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Ancak konu üzerine çalışma yapan bazı araştırmacılar, bahr-i tavîlin müstakil bir nazım şekli olmadığını dile getirmiş ve bu hususta da farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Örneğin; Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik'e göre bahr-i tavîl; "*müstezad gazel, musammat kaside terkiplerinde kullanılan müstezad ve musammat terimleri gibi belirli bir nazım şeklinin sıfatı olarak kullanılan tabirdir. Nasıl ki bu ifadelerde müstezad veya musammat sözcükleri veya mutavvel gazel tamlamasındaki*

mutavvel sözcüğü bir nazım şeklini ifade etmiyorsa, buradaki bahr-i tavil teriminin de bahr-i tavil beyit, bahr-i tavil gazel, bahr-i tavil kaside vb. biçimlerde bir nazım şeklinin sıfatı olabilir” (2011: 533).

Edebiyatımızda bahr-i tavîl adıyla kayıtlı edebî parçaların ilk örneğinin hangi edebiyatta görüldüğü tam olarak bilinmese de Anadolu sahasındaki ilk bahr-i tavîl, XV. yüzyıl şairi Ahmed Paşa tarafından kaleme alınmıştır. Bu yüzyılda Ahmed Paşa'nın yanı sıra Seyfî, Belâyî ve Şeyhî'nin bahr-i tavîllerine de rastlanmaktadır. Klasik Türk şiirinin kuruluş aşamasına kadar uzandığı anlaşılan bahr-i tavîl yazma geleneği, XV. yüzyıldan sonraki dönemlerde de -diğer nazım şekilleri kadar olmasa da- önemini yitirmemiş ve Cumhuriyet devrine kadar devam etmiştir (Aksoyak 2016b: 119).

Bilindiği üzere bahr-i tavîl üzerine bir takım bilimsel çalışmalar yapılmış; bu çalışmalarla da söz konusu nazım şeklinin kimler tarafından kullanıldığı ve hangi özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda en kapsamlı çalışma, İ. Hakkı Aksoyak'a aittir. Bu hususta araştırmacının iki makalesi dikkat çekicidir. Aksoyak (2016a), “Bahr-ı Tavîl” adını verdiği ilk makalesinde -kaynaklarda sadece Şeyh Gâlib'in kullandığı nazım şekillerinden biri olarak anılan- bahr-i tavîlin Türk edebiyatında 20'den fazla şair tarafından kullanıldığını tespit etmiştir. “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?” adlı ikinci çalışmasında ise daha önce tespit ettiği bahr-i tavîllere yenilerini eklemiş aynı zamanda Anadolu sahasında ilk bahr-i tavîl sahibi şairin Ahmed Paşa olduğunu dile getirmiştir (2016b). Aksoyak'ın tespitlerine göre edebiyatımızda 28 şair bahr-i tavîl nazım şekliyle şiirler kaleme almıştır. Söz konusu şairler ise şunlardır: XV. yüzyıl: Ahmed Paşa, Seyfî, Belâyî ve Şeyhî; XVI. yüzyıl: Fedâyî (2) ve Gelibolulu Âlî (2); XVII. yüzyıl: Arşî, Fehîm-i Kadîm, Beyânî, Mu'în ve Mücellâ (2); XVIII. yüzyıl: Birrî, Zâtî (?), Dâniş, Vahyî ve Şeyh Gâlib; XIX. yüzyıl: Müştâk Baba (2), Antepli Aynî, Nebâtî (2), İzzet, Bayburtlu Zihnî (2), Necmî, Senîh ve İffetî (?); XX. yüzyıl: Sâbir (3), Abdülbâkî Fevzî (3), Çukadarzâde (2) ve Halil Nihat Boztepe. Burada adı geçen bazı şairlerin bahr-i tavîlleri çeşitli araştırmacılar tarafından ilim âlemine tanıtılmıştır:

İ. Hakkı Aksoyak (2016a: 109-114; 2016b: 115-134), Abdülbâkî Fevzî, Ahmed Paşa, Beyânî, Belâyî, Antepli Aynî, Resmî, Seyfî ve Şeyh Gâlib'in; Rasih Erkul (1993:43-45), Birrî Mehmed Dede'nin; Yunus Kaplan (2016: 167-176), Fehîm-i Kadîm'in birer ve Ahmet Mermer (2002: 121-129), Fedâyî'nin; Müzahir Kılıç (2017: 3946) ise Bayburtlu Zihnî'nin ikişer bahr-i tavîlini yayımlamışlardır. Ancak bu manzumeler arasında Fehîm-i Kadîm'in bahr-i tavîli ayrı bir öneme sahiptir. Fehîm-i Kadîm bu şiirinde Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Türk, Acem ve kendi ağzından olmak üzere dokuz farklı dil ve lehçeyi taklit etmiştir (Kaplan 2016: 172). Dikkat çeken bir başka bahr-i tavîl örneği ise XVII. yüzyıl şairlerinden Kâşif Es'ad'a aittir. Kâşif Es'ad'ın iki bahr-i tavîlinden biri elifnâme olarak kaleme alınmıştır (Babaarslan 2021: 2). Söz konusu manzume, şu anki bilgilerimize göre türünün tek örneğidir.

Bahr-i tavîl üzerine yapılan çalışmalardan biri de Beyhan Kesik'e aittir. Kesik (2015: 55-60), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R 1965 numarada kayıtlı mecmuada Muhibbî (Kanunî Sultan Süleymân)'nin bilinmeyen bir bahr-i tavîlini tespit etmiştir. Kesik'e göre bu eser, bir sultan şair tarafından kaleme alınan bilinen tek bahr-i tavîl olma özelliğine sahiptir.

Son yapılan çalışmalarla bahr-i tavîl literatürüne yeni isimlerin de eklendiğini görmekteyiz. Konu üzerine çeşitli çalışmaları olan Yunus Kaplan (2018: 103-115; 2020: 1-10), daha önceki çalışmalarda isimlerine rastlamadığımız

Kadrî, Zuhûrî, Zâhirî, Çoşkun ve Bezmî'nin bahr-i tavîllerini gün yüzüne çıkarmış aynı zamanda Ni'metî, Mu'în, Azbî Baba, Nazîr, Senîh-i Mevlevî, Mehmed Şâkir (2) ve Nâkâm'ın da bahr-i tavîllerinin olduğunu dile getirmiştir. Giyasi Babaarslan (2021: 1-14) ise Fehîm, Yahyâ ve Zâhirî mahlaslı şairlerin bahr-i tavîllerini yayımlamış ayrıca klasik Türk edebiyatının kuruluş devri şairlerinden Fezâyî'nin de divanında (Şenödeyici-Koşık 2015: 147-148) bir bahr-i tavîlinin olduğunu tespit etmiştir.

Netice itibarıyla bugüne kadar yapılan çalışmalarla 42 şaire ait 55 bahr-i tavîl gün yüzüne çıkarılmıştır.

1. Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi 6461 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası

Kütüphanede *Mecmû'a-i Eş'âr* adıyla kayıtlı olan eser, 18x6.5 cm. ölçülerinde ve deri ciltlidir. Sonradan ciltlenmiş olup muhtemelen ciltlenme esnasında cönk görünümünü almıştır. 133 varaktan müteşekkil olan mecmuanın yazı türü talik, kâğıt türü ise aharlıdır. Satır ve sütun sayısı muhtelif, sayfa kenarları cetvelsizdir. Bazı yapraklarında rutubet lekeleri bulunmaktadır. Kimi sayfa kenarlarında da tahripler söz konusudur. Derleyicisi ve tertip tarihi belli değildir.

Mecmuada Andelîb, Azîm-i Nişâbûrî, Bâkî, Basîrî, Bedrî, Bî-kesî, Câmî, Cevrî, Cinânî, Emrî, Fazlî-i Tebrizî, Hâfız, Hakkî, Haydar, Hemdemî, Hicrî, Hilâlî, Hurremî, Husrev, İsmetî, Kâsım, Kavî, Kemâl, Keyânî, Meflûk, Mevcî, Mirzâ Süleymân, Miskîn, Muhibbî, Muhlis, Murtazâ, Nâbî, Nazîm, Nebî, Nefî, Nesîmî, Nevâyî, Nevrûz, Nevvâb, Nûrî, Osman-zâde, Rahmî, Sâdık, Saffî, Sâkin, Selîmî, Semî', Subhî, Şeyh İrâkî, Şeyh Sa'dî, Şifâ-i Kazvîni, Tıflî, Usûlî, Vâlihî, Vasmetî, Vâzeh/Vâzih, Yetîmî ve Ziyâ gibi çoğunluğu XVI ve XVII. yüzyılda yaşamış şairlerin şiirleri yer almaktadır. Mecmua, ağırlıklı olarak gazellerden oluşmakla birlikte içerisinde müstezat, rubai, murabba, muhammes, müseddes, terkeb-i bent, müfret gibi nazım biçimleri de bulunmaktadır. Mecmuanın tertip hususiyetine bakıldığında ise derleyicinin herhangi bir düzene riayet etmediği görülmektedir. Ancak kimi zaman aynı şaire ait şiirler art arda verilmiştir. Derkenarlarda farklı nazım şekilleriyle yazılmış çok sayıda şiir mevcuttur. Mecmuanın kimi sayfalarında rekabe kaydı/reddade bulunmaktadır. Mecmuada yer alan başlıklarda kimi zaman sadece şairin adı kimi zaman da şairin adı ile birlikte nazım şekli de yazmaktadır. Bununla birlikte derleyicinin bazı nazım şekillerinin ve şairlerin isimlendirilmesi konusunda da yanlışlık yaptığı görülmüştür. Bilhassa musammatlarda bu husus dikkat çekmektedir. Mecmuada yer yer Farsça şiirlere de rastlanmaktadır. Çalışmamıza konu olan İsmetî'nin bahr-i tavîli mecmuanın 101b-103a varakları arasında yer almaktadır.

2. İsmetî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği¹

Çalışmamızın esasını oluşturan bahr-i tavîlin kayıtlı olduğu mecmuadan hareketle İsmetî'nin yaşadığı yüzyıl hakkında herhangi bir tahminde bulunmak zordur. Zira mezkûr mecmua, XV-XIX. yüzyıllar arasında yaşamış pek çok şairin şiirini ihtiva etmektedir. Bunun yanı sıra yukarıda da zikrolunduğu üzere mecmuanın derleyicisi ve tertip tarihi ile ilgili bir kaydın bulunmaması manzumenin hangi şaire ait olabileceği yönünde herhangi bir çıkarımın yapılmasına da imkân vermemektedir. Biyografik kaynaklarda İsmetî mahlaslı tek bir şair karşımıza çıkmaktadır. Asıl Adı Mehmed olan bu şairin 1020-1022/1611-1613 yılları arasında İstanbul'da doğduğu tahmin edilmektedir. Tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda yer alan bilgilere göre nesepleri, Kanunî Sultan Süleyman zamanında Şam kadısı iken vefat eden Üsküplü meşhur Âfak-ı Makbûl Şeyh İshâk'a kadar dayanmaktadır. Babası Sultan I. Mustafa devri meşayihinden Şeyh Feyzullah Efendi'dir. Şeyh, kadı, ve âlimlerden mürekkep bir ailenin çocuğu olup kültürlü bir muhit içerisinde yetişmiştir. İlk tahsilini babasından alan İsmetî, medrese eğitimini tamamlayarak Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye intisap etmiş ve az zamanda onun takdirini kazanmıştır. Kısa süren ilk müderrisliğinden sonra, Yenikapı Mevlevihânesi'nde seccâde-nişîn olan Şeyh Ahmed Toganî'ye intisap etmiş ancak bir süre sonra tekrar müderrisliğe dönmüştür. On iki yıl müderrislik görevinde bulunduktan sonra sırasıyla Şam, Bursa, İzmir, Eyüp Sultan, Galata, İstanbul, Selanik kadılıklarında bulunmuştur. Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinde de bulunan İsmetî, 12 Safer 1076/24 Ağustos 1665'te Kanlıca'daki yalısında birdenbire fenalaşarak vefat etmiş, naaşı Edirnekapısı haricinde Sırt Tekke karşısındaki mezarlığa defnedilmiştir.

Kaynakların belirttiğine göre İsmetî; iyi huylu, nazik, zeki ve hoş sohbet biri olup bu meziyetleriyle zamanında daima takdir edilmiş, bütün ulema ve şuarâ meclislerinin neşesi, zekası ve nükteleriyle daima aranan simalarından olmuştur. Ayrıca güzel, inandırıcı ve ikna edici konuşmalarıyla da meşhur olan İsmetî, oldukça eli sıkı ve cimri biri olarak da tanınmıştır. Nitekim Güftî, tezkiresinde onun bu hususiyetini abartarak onu pek fazla *hisset* sahibi ve sözünde durmaz bir adam olarak tasvir etmiştir.

Klasik şiirin en yüksek noktaya ulaştığı bir dönemde yetişen İsmetî, devrin büyük şairlerinden Nâ'îlî kadar derin ve kudretli olmamasına rağmen, üslubunun açıklığı, zevkinin ve hassasiyetinin kuvvetiyle, ulema arasında edildiği müstesna yer gibi devrin belli başlı şairleri arasına girmeyi de başarmıştır. Onun asıl değerini gösteren, gazelleridir. Şeyhülislâm Yahyâ ve Bahâyî vadisinde söylediği gazelleri sözde ve üsluptaki temizlik, açıklık ve akıcılık; hayaldeki incelik ve derinlik ile dikkat çekmektedir. İztirap, şiirinin hâkim teması olarak görülmektedir. Şiirlerinde yer yer hâkimâne söyleyişlere de rastlanmaktadır. İsmetî'nin küçük divanı Haluk İpekten tarafından yayımlanmıştır (*İsmetî Dîvânı*, Ankara 1974). İsmetî ayrıca Birgivi Mehmed Efendi'nin Arapça olarak kaleme aldığı *Tarîkat-ı Muhammediye* adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir.

İsmetî'nin mürettep bir şekilde kaleme aldığı *Dîvân*'ında çalışmamızın esasını oluşturan bahr-i tavîl yer almamaktadır. *Dîvân*'daki manzumeler ile bahr-i tavîl dil ve üslup açısından karşılaştırıldığında benzerliklerin pek

¹ İsmetî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Altun 1977:45; Baysun 1946:20-23; Çapan 2005: 379; İsen 1982: 10-11; Kılıç 2019; Kurnaz, Tatçı 2001: 681; Özcan 1989: 323-325; Tekin, İpekten 1962: 103-118; Yılmaz 1983:174-176; Zavotçu 2017:163.

görülmeyişi dikkat çekmektedir. Bu durum söz konusu manzumenin İsmetî mahlasını kullanan ancak tezkirelerde veya diğere biyografik kaynaklarda kendisine yer bulamamış bilinmeyen bir şair tarafından kaleme alınmış olma ihtimalini de düşündürmektedir.

3) Bahr-i Tavîlin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Çalışmamızın esasını oluşturan bahr-i tavîl, Sivas Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'nde 6641 arşiv numarasıyla kayıtlı bir şiir mecmuasının 101b-103a varakları arasında yer almaktadır. Bahr-i tavîl başlığıyla kaleme alınan bu manzume, beş beyitten müteşekkildir. Söz konusu manzumenin kafiye düzeni ise "aa, ba, ca..." biçimindedir yani ilk beyti kendi içinde, diğere beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyelidir. Bu meyanda beyitlerin kafiye şeması gazelle benzerlik göstermektedir. Manzume, -klasik Türk şairlerinin de genellikle tercih ettiğii- mürdef kafiye ile kaleme alınmış ve şiirde "âgâh", "âh", "Allâh", "şâh", "bed-hâh" ve "râh" gibi Arapça ve Farsça kelimeler arasında kafiye yapılmıştır. Redif olarak ise Arapça "emân" sözcüğü tercih edilmiştir. "Fe'ilâtün" tefilesinin arka arkaya sıralanmasıyla oluşturulan manzumede yer yer vezin aksaklıkları görülmektedir. Bazı yerlerde ise vezin "fâ'ilâtün"e dönüşmektedir. Bu dönüşme sadece mısra başındaki tefilenin "fâ'ilâtün" olarak değişmesi ile ilgili bir husus değildir. Bunun yanı sıra geri kalan beyitlerin tefile sayılarında da büyük oranda tutarsızlık söz konusudur.

Bahr-i tavîlin üslubu gayet rahat ve akıcı, dili de oldukça sade ve anlaşılırdır. Şair, okuyucunun zihnini yormayan ve kolaylıkla anlaşılabilen ifadeleri tercih etmiştir. İsmetî'nin bu tutumu, manzumesinin okunuşu esnasında sezilen uyum (ahenk) ile de kendini hissettirmektedir. Bu uyum, aliterasyon, asonans ve ikileme tarzı ses olaylarıyla destekli bazı mısralarda armoni meydana getirmiştir. Aşağıdaki beyit buna örnek olarak verilebilir:

"Kaşı bir şûh-ı belâdur gözi hem cânlar aladur aluban odga saladur kaşına kurbân olayum gözine hayrân olayum odına büryân olayum ne gibi şem'de pervâne gibi bülbül-i mestâne gibi Mecnûn-ı dîvâne gibi sâgar u peymâne gibi cûş kılâm niçe kadeh nûş kılâm özimi medhûş kılâm aklı ferâmûş kılâm meyl-i yâra tûş kılâm ister idüm cân ile dilden yırdum âh ki söyledüm iridüm rahm eyle ey şâh emân"

Bahr-i tavîlin sade ve anlaşılır bir dille kaleme alındığını gösteren hususlardan biri de manzumede "gönül al-", "kurban ol-", "canını al-" gibi pek çok deyim yer verilmesidir. Ayrıca metinde Eski Türkçenin ve Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerine de rastlanmaktadır. Eski Türkçedeki "-ka/-ke," ve Eski Anadolu Türkçesindeki "-uban/-üben" eki bu bağlamda göze çarpan başlıca örneklerdendir. Bu hususiyetlerin yanı sıra metinde Azerbaycan Türkçesinin izleri de görülmektedir.

Bahr-i tavîlin ana teması; aşk, ayrılık ve hasrettir. Âşıkâne ve şûhâne bir üslupla kaleme alınan manzumede genel olarak sevgilinin çeşitli güzellik unsurlarına değinilmiş ve âşiğâ yaptığı eziyetlerden bahsedilmiştir. Ayrılık temasının hissedildiğii ilk ve ikinci beyitte âşık, çaresizce vuslat gözlemektedir. Sevgiliye kavuşmak için her türlü acıyı göze almıştır. Öyle ki o ay gibi parlak yüzlü sevgili, kan dökücü, acımasız bir zalimdir. Ayrılık derdiyle yanan, kanlı gözyaşı döken âşiğân hâlden bihaberdir. Âşiğâna asla yüz vermeyecek kadar da umursamazdır.

İkinci beyitte ise âşık, içine düştüğü çeşitli sıkıntıları dile getirmekte ve bunlar için Allah'tan yardım dilemektedir. O, çektiği acıdan dolayı ne yapacağını bilemez durumdadır. Sevgiliden adalet bekler, âdil olmasını ister. Zira son derece merhametsiz bir sevgilisi vardır. Servi boylu, beyaz tenli, gonca dudaklı, peri gibi güzel sevgili, nazıyla âşıklarının canına kastetmektedir.

Üçüncü beyitte de aşkın türlü dertlerine gark olan âşık, sevgiliye olan aşkı tarif etmeye çalışır ve bu meyanda da âşıklık hâllerinden bahseder. Bunu yaparken Şem ü Pervâne, Gül ü Bülbül ve Leylâ vü Mecnûn hikâyelerinden de yararlanır. Aşk kahramanı olarak da kendine bülbülü, pervaneyi ve Mecnûn'u seçer. Sevdaya kapılan âşık âdeta gülün kokusuyla mest olan bir bülbül, mumun etrafında döne döne yanan bir pervane ve Leylâ'nın aşkıyla deli divane olan bir Mecnûn'dur. Aşkın hâllerini yaşamaya başlayan âşığın gönlü de tıpkı şarapla dolup taşan kadeh gibidir. İçi içine sığmayan, ayakları yere basmayan âşık, coşkun gönlünü teskin etmek için kendini dışarı atar.

Dördüncü beyitte cellat gibi kaşlarıyla âşığın canına kasteden bir sevgili vardır. Sevgilinin eziyetleri karşısında ölümlerle burun buruna gelen âşık, şikâyetle karışık bir ümitsizlikle çevresindekilerden yardım istemektedir. Ancak sevgilinin tavırlarından dolayı bu husus pek muhtemel görünmemektedir. Âşık; o yüzü gül, saçı sümbül, gözü nergis, beni karabiber ve dudağı şarap gibi olan sevgilinin bu kadar çok eziyet etmesinin nedenini anlamakta zorlanmaktadır. Bunun üzerine onun fiziksel ve karakteristik özelliklerinin yanında olumlu olumsuz davranış ve tutumlarını zikretmektedir. Akabinde sevgilinin olumsuz vasıflarını dile getirmekle hata ettiğini ve bu hatanın da rakipten kaynaklandığını vurgulamaktadır.

Son beyitte ise âşık, artık cevr ü cefaya razı olduğunu, başına her ne gelirse sabır göstereceğini ve sevgiliden vazgeçmeyeceğini dile getirmektedir. O, sevgiliye kavuşmak için canını vermek dâhil her türlü bedel ödemeye hazırdır. Sevgili ise elinde topuzu, belinde kılıcı, sırtında yayı ve okuyla âşığına âdeta aman vermeyen bir savaşçı gibidir. Bu yönüyle âşık, memduhu ile Hz. Ali arasında -Hz. Ali'ye yüklenen sıfatlar ve unvanlar bağlamında- ilişki kurmaktadır. Ahlaki ve insani vasıflar bakımından müstesna bir yere sahip olan Hz. Ali; cesur, yiğit ve kahraman bir savaşçıdır. Âşığa da kahramanlığının bir simgesi olan Zülfikar adlı kılıcı ve Hayber fatihi oluşu münasebetiyle ilham kaynağı olmuştur. Hz. Ali aynı zamanda cömertlik ve velayet timsalidir. Âşık, Hz. Ali'nin seçkin niteliklerinden olan cömertliğine telmihen yaptığı hatalardan dolayı sevgiliden af dilemiştir.

Bahr-i Tavîl-i [İsmetî]²

- (1) Ğama tuş oldu gönül el-ğazer ol mâh emân olmadı [kim] derd-i dilümden benüm âgâh emân
Beni âteşlere yakdı ğam-ı hicrânka bıraktı kaç egüp gözini kaçdı cânım aldı kıya bağıdı tökilüp kan
yaşum ağıdı ne kılam âh emân
- (2) Bu nice 'adl ü 'adâlet bu ne inşâf u mürüvvet ile izhâr-ı mağabbet bu ne hikmet bu ne kudret
Ki boyı serv-i semen sîm-beden gönca-dehen nâz kılan nâz ile 'âşık öldüren veh ne sitem-kâr dil-âzâr
cefâ-cüy perîves ki kılıc eline almış beni öldürmege gelmiş ne diyem veh ne kılam kimke gideyüm
n'eyleyem Allâh emân
- (3) Kaşı bir şüh-ı belâdur gözi hem cânlar aladur aluban odğa şaladur kaşına kurbân olayum gözine hayrân
olayum odına büryân olayum
Ne gibi şem' de pervâne gibi bülbül-i mestâne gibi Mecnûn-ı dîvâne gibi sâgar u peymâne gibi cüş kılam
niçe kadeh nüş kılam özimi medhüş kılam 'aklı ferâmüş kılam meyl-i yâre tuş kılam ister idüm cân ile
dilden yırıdum âh ki söydüm iridüm rahm eyle ey şâh emân
- (4) Kaşı cellâd ki bir kâtil-i hün-h^vâra giriftârem ü ammâ ne diyem kimke gideyüm dâd kılayum dâda yiten
yok baña imdâd kıla gönülümü pür-şâd kıla kırtara ğamdan bu sitemden beni âzâd kıla yâ Rab olunur mı
bilürem yok yok olunmaz buña dermân bulunmaz
Ki niçün gönülüm alupdur yüzi gül kâküli sünbül gözi nergis hâli fülful lebi mül turfe-melek şems-i felek
sîm-tenüñ pür-fenüñ [ü] hoş-bedenüñ kaç egerek dil çekerek terk-zîrek özi bed-hü kıddi dil-cü hâli
Hindü gözi cadû ne belâlu ne cefâ-cü ne sitem-ker yok yok ğalat itdüm hüvy nâzük buhağı gül rüyü nâzük
ne mu'athtar müyü nâzük eli nâzük bili nâzük ne temâşa güli nâzük ki ser-â-ser teni nâzük özünü
sağlamayan gözden [ü] dilden il ulusdan ne ki bizden ki benüm kaşdum odur görmeye bed-h^vâh emân
- (5) Nice mihr ü nice mehves hâli Hindü rühü âteş gözi şer ğamzesi dil-keş ola cânım aña peş-keş lebi bir
la'l-i Bedağşân yüzi güldür hağı reyğân ben aña vâlih ü hayrân dağı yokdur böyle insân ben olayum aña
kurbân
Okı eblağ yâyi oklu yanı kurbânlu şadağlı kılıcı biline bağıli eli şeş-perlü nacağlı ne güzel turfe yarağlı
atı Düdüdül kılıcı Kanber kılıcı dağı iki ser kıparan ejder-i Hayber aña Rüstem ola çâker niçe Dârâ vü
Sikender kamu kıldur aña yek-ser dağı yok böyle dil-âver adı hem sâkî-yi Kevser iki barmağını şanduk
arasından çıkaran Mürre bin Kayısı yaran şâh-ı velâyet ü dür-i deryâ-yı 'inâyet [ü] kerem-kân [u]
sehâvet ben dervîşe vü ğam-pîşe vü teşvîşe düşüp 'İsmetî yâr günü yâr-ı ğam-ı yâr olup bir kerem it
koyma çalâletde beni göster aña râh emân

² Bahr-i tavîlin mısraları anlamdan hareketle tarafımızca birbirlerinden ayrılmıştır.
Bahr-i tavîlin vezni yer yer aksamaktadır.

SONUÇ

Edebiyatımızda bahr-i tavîl adıyla kayıtlı edebî metinlerin ilk örneği Şeyh Gâlib'e ait sanılırken yapılan çeşitli araştırmalar, XV. yüzyılda Ahmed Paşa'nın da bir bahr-i tavîl kaleme aldığını ortaya çıkarmıştır. Çeşitli divan ve mecmualar tarandıkça da Seyfî, Belâyî, Fedâyî, Gelibolulu Âlî, Arşî, Fehîm-i Kadîm, Beyânî, Muhibbî (Kanunî Sultan Süleymân), Zâhirî, Bezmî, Yahyâ, Şeyh Gâlib, Bayburtlu Zihnî gibi birçok şairin bahr-i tavîl tarzında şiirler yazdığı tespit edilmiştir. Bu makalede de konu üzerine yapılan çalışmalarda adına rastlayamadığımız İsmetî'nin bahr-i tavîli ele alınmış, böylece bahr-i tavîl halkasına bir yenisi daha eklenmiştir. İsmetî'nin bahr-i tavîli, konu ve üslup bakımından diğer bahr-i tavîllerle benzerlik göstermektedir. Âşıkâne ve şûhâne bir üslupla kaleme alınan manzumede genel olarak sevgilinin çeşitli güzellik unsurlarına değinilmiş ve âşiğa yaptığı eziyetlerden bahsedilmiştir. "Fe'ilâtün" tefilesinin arka arkaya sıralanmasıyla oluşturulan manzume, tefile sayısı bakımından uzun bahr-i tavîller arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra metin; Türkçe deyimler, arkaik ek ve sözcüklerle de dikkat çekmektedir. Netice itibarıyla çalışmamızın esasını teşkil eden bahr-i tavîlin bir şiir mecmuasından elde edilmesi, -mecmuaların -bilhassa şiir mecmualarının- bir kez daha klasik Türk edebiyatı sahası için son derece önemli kaynaklardan biri olduğunu göstermiştir.

KAYNAKÇA

AKSOYAK, İsmail Hakkı (2016a). "Bahr-i Tavîl". *14. yy'dan 19. yy'a Anadolu ve Rumeli'de Yazılmış Türkçe Edebî Metinler Üzerine Söylenmemiş Sözler*. İstanbul; Kesit Yayınları, s. 109-114.

_____ (2016b). "Anadolu Sahasında İlk Bahr-i Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?". *14. yy'dan 19. yy'a Anadolu ve Rumeli'de Yazılmış Türkçe Edebî Metinler Üzerine Söylenmemiş Sözler*. İstanbul: Kesit Yayınları, s. 115-134.

_____ (2018). "Beyanî'nin Bahr-i Tavîl'i". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (3), s. 230-242.

ALTUN, Kudret (hızl.) (1997). *Tezkire-i Mucîb İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin-Sözlük*. Ankara: AKM Yay.

BABAARSLAN, Giyasi (2021). "Bahr-i Tavîl Literatürüne Ekler: Fehîm, Yahyâ ve Zâhirî'nin Bahr-i Tavîlleri". *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*, 7 (1), s. 1-14.

BAYSUN, M. Cavid (1946). "Kazasker İsmetî Efendi". *Akademi*. (1/2): 20-23.

ÇAPAN, Pervin (hızl.)(2005). *Mustafa Safayı Efendi Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâyidi'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: AKM Yay.

ERKUL, Rasih (1993). "Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede". *Yedi İklim*. V (39), s. 43-45.

İLHAN, Enes (2015). *Ümmî Sinan'ın Saklı Hazinesi: Kâşif Es'ad Efendi Hayatı-Edebî Kişiliği-Dîvânı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

İPEKTEN, Haluk (1963). "XVII. Asır Şâirlerinden İsmetî". *Atatürk Üniversitesi 1961 Yılı*. Ankara. 21-34.

İPEKTEN, Haluk (hızl.)(1974). *İsmetî Divanı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.

İSEN, Mustafa (1982). "İsmetî Mehmed". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C.5. İstanbul: Dergâh Yay. 10-11.

KAPLAN, Yunus (2016). "Fehîm-i Kadîm'in Bahr-i Tavîl'i". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 16, s.167-176.

KAPLAN, Yunus (2018). "Klasik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-ı Tavîller-1: Kadîrî ve Zuhûrî'nin Bahr-i Tavîlleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 63, s. 103-116.

KAPLAN, Yunus (2020). "Klasik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-i Tavîller-2: Zâhirî, Coşkun ve Bezmî'nin Bahr-ı Tavîlleri". *Batman Akademi Dergisi* 4 (1), 1-10.

KESİK, Beyhan (2015). "Muhıbbî'nin Bahr-i Tavîl'i". *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*, 1 (2), s. 55-60.

KILIÇ, Mustafa (2019). "İsmetî, Mehmed İsmetî Çelebi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ismeti-mehmed-ismeti-celebi-mdbir>. [Erişim Tarihi: 10.03.2022]

KILIÇ, Müzahir (2017). "Bahr-i Tavîl ve Bayburtlu Zihni'nin İki Bahr-i Tavîli". *Doğu Araştırmaları Dergisi*, 17 (1), s. 39-46.

KURNAZ, Cemal-ÇELTİK, Halil (2010). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: H Yayınları.

MERMER, Ahmet (2002). "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-i Tavîli". *İlmî Araştırmalar*, 14, s. 121-129.

TEKİN, Şinasi- İPEKTEN, Haluk (1962). "XVII. Asır Şâirlerinden İsmetî". *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. 13(17): 103-118.

YILMAZ, Kâşif (hzl.)(2001). *Güftî ve Teşrifâtü'ş-Şu'arâsı*. Ankara: AKM Yay.

ZAVOTÇU, Gencay (hzl.) (2017). *Rızâ Tezkiresi*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/60735,riza-tezkiresipdf.pdf>. [erişim tarihi: 01.01. 2019]

EK:

چیران اویم
 اورنه بیان اویم
 پرورانه کیل
 چمانه کی جوشن
 فراموش قلم
 آه که سویدم
 قابل هوخواره
 بین یوق بجا
 سمدن نبراز اولیه
 بونه دران بولونم
 سنبل کوزن
 فلک سیم تک
 چیران اویم
 اورنه بیان اویم
 پرورانه کیل
 چمانه کی جوشن
 فراموش قلم
 آه که سویدم
 قابل هوخواره
 بین یوق بجا
 سمدن نبراز اولیه
 بونه دران بولونم
 سنبل کوزن
 فلک سیم تک
 چیران اویم

۱۰۸
 حکم طویل
 غمچه تو شکر لعل کوی کل الخدر اولیه
 امان اولمد در در دلدن بجاگاهان
 غمچه زلفه بر اقدسی قاش کوب کوزینی فاضل جام اولدی
 باغدی تو کلوت قاش کوب کوزینی فاضل جام اولدی
 عدل عدالت بونه انصاف و مروت اولیه اطهارت
 بونه حکمت بونه قدرت که بوسه دامن سیم
 غمچه دهن ناز قین ناز الیه عاشق اولدورن و ده سیم
 دل ناز جفا جو پریش که قلیج الیه المشن الی اولدی
 کاش نه دیم و نه قلم کتیبه کیدیم نسیلم الیه امان
 قاش بر شوق بلاور کوزن هم جانم الاور الوبن
 صالادور قاش نه قور الوبن
 کوزن
 چیران

نکوزل طرفه
 یا قتل اولد اول قوتل قوتل
 دافن ایجا سق قویان اشد در خیر اکار ستم
 اوله جاگر نچه دار اول کنگر قوتل اولد اولد اول کایه
 اولم ساق کوش اکیا بر با قتم صدوق اول سندن چقان
 شاره قیسی بران شاد ولایت اولد دریا غایت کرم کمان
 سخاوت بن درویش و غم پیشه دثولت در شوب
 معصن بر کونل یار غم یار اولوب بر کرم ایت قویه
 ضلالت ده بنی کول سق اکار راه امان

۱۴
 بیک فاش
 اگر دل چکر کتر کزیر ک اوزی
 برف قون دبو خاله بند کوزی جام نه جالو نیغیا
 بو نه ستمک یوق غلط ایدم خوی یاز ک بو خاقی کل رود کزیر
 وسط موز ک اولان کزیر یاز ک زنی شاکل یاز ک کزیر
 تنانک اوز ک سا خله میان کوزدن دلدن ایل اولد
 نیکه پزدن که نیم مقدم اولد کوریه بدخواه امان
 پنجه موش خاله بند رضی ایش کوزر شتره سز
 جانم آکا پیشکش لبر اول حشان یوزن کلدر حطی
 بن اکا والره حیران دافن یوق در لیم امان بن اولد لیم
 قران اوقی ایلون یایی اولتکویانی قریب اولد قلیچ
 بلینه نعل اولد شش پرلو
 نجف اولد